

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Інститут високих технологій

Кафедра нанофізики конденсованих середовищ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Наноматеріали та структури на їх основі

(повна назва дисципліни)

для студентів

галузь знань	16 «Хімічна та біоінженерія» <i>(шифр і назва)</i>
спеціальність	162 Біотехнології та біоінженерія <i>(шифр і назва спеціальності)</i>
освітній рівень	магістр <i>(молодший бакалавр, бакалавр, магістр)</i>
освітня програма	Високі технології (біотехнологія) <i>(назва освітньої програми)</i>
вид дисципліни	<u>вибіркова</u>

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2021/2022
Семестр	3
Кількість кредитів ECTS	4.0
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	залік

Викладач: Євтух Анатолій Антонович, професор кафедри нанофізики конденсованих середовищ

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» __ 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» __ 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

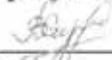
КИЇВ – 2021

Розробники:

Євтух Анатолій Антонович, доктор фізико-математичних наук, професор кафедри нанофізики конденсованих середовищ

ЗАТВЕРДЖЕНО:

Зав. кафедри нанофізики конденсованих середовищ

_____ Валерій СКРИШЕВСЬКИЙ
(підпис)

Протокол № 8 від «26» лютого 2021 р.

Схвалено науково - методичною комісією
Інституту високих технологій
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Протокол від «⁰⁵» березня 2021 року № 3

Голова науково-методичної комісії _____ Наталя РУСІНЧУК

«⁰⁵» _____ 2021 року

ВСТУП

1. Мета дисципліни — Ознайомлення студентів з основними наноматеріалами, їх властивостями, ідеями, застосуванням та методами фізики сучасних і перспективних напівпровідникових приладів на основі наноструктур, що є базовими для мікро- та наноелектроніки. Надати знання з фізики нанорозмірних структур, їх властивостей, основ роботи напівпровідникових приладів на основі наноструктур, їх функціонального призначення та використання напівпровідникових приладів в електронних системах.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни (за наявності):

Дисципліна базується на циклі дисциплін професійної та практичної підготовки, зокрема таких як «Електрика та магнетизм», «Оптика», «Основи фізики твердого тіла», «Фізичні взаємодії в наносистемах», «Електрофізичні, хімічні та біологічні методи досліджень».

3. Анотація навчальної дисципліни:

В курсі „Наноматеріали та структури на їх основі” детально розглядаються властивості наноматеріалів, фізичні процеси, що протікають під дією електричного поля в нанорозмірних структурах та фізика роботи напівпровідникових наноелектронних приладів. Основна увага направлена на (а) фізичні властивості наноматеріалів, основні відомості про наночастинки, нанокластери, наноструктури, (б) фізичні явища в наноструктурах, що протікають під дією освітлення і електричного поля (екранування електричного поля, електронний транспорт в тонких та надтонких напівпровідникових) та їх використання; (в) фізичні процеси в напівпровідникових наноелектронних приладах, що обумовлюють їх застосування в наноелектронних системах.

4. Завдання (навчальні цілі):

Дисципліна спрямована на засвоєння студентами базових знань з фізики наноматеріалів, основ технології їх виготовлення, роботи напівпровідникових наноелектронних приладів і використання наноматеріалів та наноструктур.

Навчання дисципліні має на меті розвинути у студентів такі компетентності:

K01. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

K02. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

K08. Здатність здійснювати пошук необхідної інформації в науковій і технічній літературі, базах даних та інших джерелах.

K13. Здатність розробляти та вдосконалювати комплексні біотехнології на основі розуміння наукових сучасних фактів, концепцій, теорій, принципів і методів біоінженерії та природничих наук.

K14. Здатність прогнозувати напрямки розвитку сучасної біотехнології в контексті загального розвитку науки і техніки.

K20. Здатність презентувати та обговорювати результати наукових і прикладних досліджень, готувати наукові публікації, брати участь у наукових конференціях та інших заходах.

K23. Здатність розробляти/застосовувати комбіновані біотехнології за допомогою міждисциплінарних підходів, зокрема, з використанням технологій матеріалознавства та хімічних технологій.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	Основні типи наноматеріалів та їх фізичні властивості.	Лекція	Модульна контрольна робота	15%
1.2	Фізичні основи роботи напівпровідникових приладів	Лекція	Модульна контрольна робота	15%
1.3	Електронні процеси, що протікають в наноструктурах під дією освітлення та електричного поля	Лекція	Модульна контрольна робота	15%
1.4	Основні параметри наноелектронних приладів	Лекція	Модульна контрольна робота	15%
2.1	Пояснити залежність властивостей матеріалів від розмірів	Лекція, лабораторні роботи	Звіти лабораторних робіт	40%
2.2	Пояснити принцип роботи приладів напівпровідникової електроніки	Лекція, лабораторні роботи		
2.3	Пояснити особливості роботи приладів на основі наноструктур, оцінювати величини ефектів, та пояснювати результати експериментів	Лекція, лабораторні роботи		

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3
Програмні результати навчання							
ПРО8. Планувати та управляти науково-дослідними, науково-технічними та/або виробничими проектами у галузі біотехнології, базуючись на сучасних тенденціях розвитку науки, техніки та суспільства.					+	+	+
ПР11. Вільно спілкуватися усно і письмово державною та іноземною мовами, обговорювати з фахівцями і нефахівцями результати досліджень, інновації та/або управління виробництвом і біотехнології.					+	+	+
ПР 18 Знаходити необхідну інформацію у науковій та довідниковій літературі, електронних базах, інших джерелах інформації, оцінювати її релевантність та достовірність.	+	+		+		+	+
ПР 19 Оцінювати актуальність досліджуваних наукових проблем, придатність відомих наукових методів для їх дослідження на основі аналізу наявних даних та публікацій у провідних виданнях.			+		+	+	
ПР 25 Застосовувати сучасні технології матеріалознавства та хімічні технології для розробки/використання новітніх комбінованих біотехнологій.			+	+		+	+

7. Схема формування оцінки.

7.1 Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання:

1. Модульні контрольні роботи (3 роботи): 20 балів/12 балів.

2. Лабораторні роботи: 40 бали/24 бали

Усього: 100 балів/60 балів

- підсумкове оцінювання: відсутнє.

Оцінювання	Min	Max
Семестрове оцінювання	60	100
Всього	60	100

7.2 Організація оцінювання:

Упродовж семестру, після завершення відповідних тем, проводиться письмова контрольна робота. Протягом семестру студенти працюють в аудиторії. Протягом семестру студенти мають виконати, підготувати звіт та усно захистити лабораторні роботи.

Умовою отримання позитивної результуючої оцінки за дисципліну є досягнення не менш як 60% від максимально можливої кількості балів.

7.3 Шкала відповідності оцінок

Зараховано / Passed	60-100
Не зараховано / Fail	0-59

8. Структура навчальної дисципліни. Тематичний план лекцій і лабораторних занять

№ п/п	Назва теми*	Кількість годин		
		лекції	лабораторні	Самостійна робота
1. Наночастинки та наноструктуровані матеріали				
1	Тема 1. Мікро- і наноструктури. Чому нано? Мікро- та нано. Класифікація наноструктур. Основні електронні властивості атомів і твердих тіл. Ізольований атом. Зв'язок між атомами. Багатоатомні тверді тіла. Модель вільного електрона і енергетичні зони. Кристали. Періодичність кристалічних ґраток. Електронна провідність. Ефекти нанометрового масштабу довжин. Зміни повної енергії системи. Зміни структури системи. Як нанометрові розміри впливають на властивості.	2		
2	Тема 2. Нанотехнології. Процеси «зверху-вниз». Подрібнення. Літографія. Механічна обробка. Орієнтаційно-залежне травлення. Si Нанодропи. Наностержні GaN. Фотоелектрохімічне травлення. Процеси «знизу вгору». Методи осадження з газової фази. Термоліз. Лазерне випаровування. Плазмове осадження. Технології епітаксії. Молекулярно-променева епітаксія. Металорганічна CVD. Гетероепітаксія. Рідиннофазні методики. Методи шаблонного росту наноматеріалів. Впорядкування наносистем. Самозборка і самоорганізація.	2		
3	Тема 3. Властивості індивідуальних наночастинок. Квантово-розмірні ефекти. Металічні нанокластери. Магічні числа. Геометрична структура. Електронна структура. Реакційна здатність. Магнітні кластери. Перехід від макро- до нано-. Напівпровідникові наночастинки. Оптичні властивості. Фотофрагментація. Кулонівський вибух. Кластери атомів газів і молекулярні кластери.	2		
4	Тема 4. Вуглецеві наноструктури. Вуглецеві молекули. Природа вуглецевого зв'язку. Вуглецеві кластери. Фулерен. Вуглецеві нанотрубки. Застосування вуглецевих нанотрубок. Графен.	1		
5	Тема 5. Об'ємні наноструктуровані матеріали. Наноструктуровані багатошарові матеріали. Пористий кремній. Розупорядковані поверхневі структури. Наноструктуровані кристали. Наноструктуровані кристали для фотоніки.	1	4	
	Модульна контрольна робота 1			
2. Напівпровідникові наноструктури				

6	Тема 6. <u>Основи фізики напівпровідників.</u> Що таке напівпровідник? Легування. Ефективна маса. Перенесення, рухливість носіїв і електрична провідність. Оптичні властивості напівпровідників. Екситони. Р-n-перехід. Фонони. Типи напівпровідників.	1		2
7	Тема 7. <u>Квантові ями, дроти і точки.</u> Ефекти, обумовлені розмірами і розмірністю нанооб'єктів. Розмірні ефекти. Квантові обмеження в напівпровідникових наноструктурах. Квантові обмеження в одному вимірі: квантові ями. Квантові обмеження у двох вимірах: квантові дроти. Квантові обмеження в трьох вимірах: квантові точки. Надгратки. Розриви зон. Густина електронних станів. Розмірність об'єкта і електроні провідності. Фермі-газ і густина станів. Потенціальні ями. Часткова локалізація. Властивості, що залежать від густини станів. Екситони.	2		
8	Тема 8. <u>Напівпровідникові нанотехнології.</u> Методи виготовлення. Вимоги до ідеальної напівпровідникової наноструктури. Епітаксійне вирощування квантових ям. Літографія і травлення. Вирощування на краю відколу. Ріст на віцинальних підкладках. Деформаційні точки та дроти. Електрично наведені точки та дроти. Квантові ями з флуктуаціями. Термічний відпал квантових ям. Напівпровідникові нанокристали. Колоїдні квантові точки. Методи самозборки.	2	6	2
9	Тема 9. <u>Фізичні явища в напівпровідникових наноструктурах.</u> Модуляційне легування. Квантовий ефект Холла. Резонансне тунелювання. Одноелектронне тунелювання. Ефект зарядки. Балістичне перенесення носіїв. Міжзонне поглинання напівпровідникових наноструктурах. Всерединозонне поглинання в напівпровідникових наноструктурах. Процеси світловипромінювання в наноструктурах. Фононне горло в квантових точках. Квантово-обмежений ефект Штарка. Нелінійні ефекти. Когерентність і процеси дефазування. Характеристики напівпровідникових наноструктур. Оптичні і електричні дослідження. Структурні дослідження.	2		
10	Тема 10. <u>Застосування напівпровідникових наноструктур.</u> Інфрачервоні детектори. Лазери на квантових точках. Надпровідність. Енергонезалежна пам'ять. Прилади з плаваючим затвором. МДОН структури. Енергонезалежна нанокристалічна пам'ять.	1	6	

11	Тема 11 <u>Наномашини і наноприлади.</u> Мікроелектромеханічні системи (MEMSs). Наноелектромеханічні системи (NEMSs). Виготовлення. Наноприлади і наномашини. Молекулярні і супрамолекулярні перемикачі.	2		
	Модульна контрольна робота 2			
3. Наноматеріали і нанотехнології в хімії та біології				
12	Тема 12. <u>Самозборка і каталіз.</u> Процес само зборки. Напівпровідникові острівці. Моношари. Природа каталізу. Площа поверхні наночастинок. Пористі матеріали. Стовпчаті глини. Колоїди.	2		2
13	Тема 13. <u>М'які молекулярні матеріали.</u> Будівельні блоки. Синтетичні. Біологічні. Принципи само зборки. Самозборка як метод отримання і структурування наночастинок. Наночастки одержувані при міцелярній і везикулярній полімеризації. Рідкокристалічні нанокліпці. Наноструктури, отримувані за шаблоном. Рідкокристалічні мезофази. Міцели і везикули. Ламелярна фаза. Рідкі кристали.	2		
14	Тема 14. <u>Біонанотехнології.</u> Нові методи дослідження біологічних систем. Скануюча зондова мікроскопія біомолекулярних систем. Атомно-силові вимірювання в біологічних системах. Біоміметичні нанотехнології. ДНК як будівельний матеріал нанотехнологій. ДНК як шаблон для молекулярної електроніки. Мотори і наномашини на основі ДНК. Дія біологічних моторів. Штучний фотосинтез.	2		
12	Модульна контрольна робота 3			
	ВСЬОГО	24	16	80

Загальний обсяг 120 год., в тому числі:

Лекцій – **24 год.**

Практичні заняття - **16 год.**

Самостійна робота - **80 год.**

9. Рекомендовані джерела:

Основна(Базова):

1. Келсалл Р., Хамли А., Геоген М. Научные основы нанотехнологий и новые приборы. Интеллект, 2011

2. Пул Ч., Оуэнс Ф. Мир материалов и технологий. Нанотехнологии.- Москва, «Техносфера», 2005

3. Драгунов В.П., Неизвестный И.Г., Гридчин В.А. Основы наноэлектроники.- Новосибирск, 2000

4. Sze S.M., Ng Kwong K. Physics of semiconductor devices.- Wiley-Interscience, 2007

5. Sze S.M. Modern semiconductor device physics.- 1998

6. Нанотехнологии в полупроводниковой электронике. Под ред. Асеева А.Л.- Новосибирск, Из-во сибирского отделения РАН, 2004
7. Нанотехнологии в электронике. Под ред. Чаплыгина Ю.А.- Москва, «Техносфера», 2005
8. Зи С. Физика полупроводниковых приборов.- М., «Мир», 1984, Т.1, Т2.
9. Кравченко А.Ф., Овсяк В.Н. Электронные процессы в твердотельных системах пониженной размерности.- Новосибирск, 2000.
10. Зи С. Технология СБИС.- М., «Мир», 1986, Т.1, Т.2.
11. Прохоров Е.Д. Твердотільна електроніка. – Підручник, Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2007

Додаткова :

1. Литовченко В.Г., Євтух А.А., Лепіх Я.І., Горбанюк Т.І. Фізика та хімія напівпровідникових адсорбційних сенсорів.- Київ, «Наукова думка», 2021.
2. Zhuiykov S. Nanostructured semiconductors.- Elsevier, 2018.
3. Benellmekki M., Elbe A. Nanostructured thin films. Fundamentals and applications.- Elsevier, 2019.
4. Tiwari A., Uzum L. Advanced in functional materials.- Wiley,2015.
5. McGuire G.E. Characterization of Semiconductor materials.- Noyes Publications, 1989.

Интернет ресурси:

1. <https://www.worldscientific.com/worldscibooks/10.1142/7885>
2. https://www.mdpi.com/journal/nanomaterials/special_issues/Nano_Biology
3. <https://www.sciencedirect.com/topics/chemistry/nanomaterial>
4. https://www.esearchgate.net/publication/226922842_Nanomaterials_Nanoparticles_and_Nanostructures
5. https://nanohub.org/resources/22260/download/NACK_U3_Maeder_Nanoparticles_Nanostructures.pdf